

ФІНАНСОВЕ ПРАВО ТА ПОДАТКОВІ ВІДНОСИНИ.

УДК 347.73

О.А. Музика-Стефанчук,
доктор юридичних наук, доцент

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА МІЖНАРОДНЕ ФІНАНСОВЕ ПРАВО ТА ЙОГО ДЖЕРЕЛА

У статті розглядаються питання міжнародного фінансового права та його джерел. Аналізуються праці зарубіжних вчених, які досліджують правове регулювання міжнародних фінансів. Доводиться, що міжнародне фінансове право існує як галузь законодавства.

Ключові слова: міжнародне право, фінансове право, міжнародне фінансове право, джерело.

В статье рассматриваются вопросы международного финансового права и его источников. Анализируются труды зарубежных ученых, исследующих правовое регулирование международных финансов. Делается вывод о том, что международное финансовое право существует как отрасль законодательства.

Ключевые слова: международное право, финансовое право, международное финансовое право, источник.

Paper deals with the issues of international finance law and its sources. The works of foreign scientists, studying the regulation of international finance law are analyzed. It is shown that the international financial law is a branch of the legislation.

Keywords: international law, finance law, international finance law, source.

В умовах зростаючого міжнародного співробітництва у публічній та приватній фінансовій сфері особливо актуальним є питання формування міжнародного фінансового права.

Зазначимо, що ще за радянських часів вчені переймалися проблемами міжнародного фінансового права. Варто згадати праці В.І. Лісовського [1], Ю.А. Ровінського [2], А.Т. Назаренко [3], Н.О. Куфакової [4]. У ті часи обговорювалося питання меж правових наук. Одні вчені вважали, що дослідження питань фінансово-правового регулювання не вкладається ні в межі науки міжнародного права, ні в межі науки фінансового права. Тому наука міжнародного фінансового права мала б розглядатися як самостійна підгалузь у системі правових наук. Інші науковці заперечували це і вважали, що дослідження проблем фінансового права в міжнародно-правовому аспекті може дати позитивні результати для практики лише в тому випадку, якщо воно буде спиратися на принципи міжнародного права та реалізуватися у міждержавних фінансових відносинах, а також на загальні положення внутрішньодержавного фінансового права [3, с. 67–68].

З розпадом СРСР вчені-фінансисти активізували свою увагу на окремих аспектах фінансово-правових інститутів зарубіжних країн.

Значно пізніше з'явилися комплексні підручники та навчальні посібники, зокрема Г.В. Петрової [6], В.М. Шумілова [7], Ю.В. Шумілова [8–10], Л.Л. Лазерник [11], Ю.О. Остроухова [12], В.А. Белова [13–14]. При цьому більша частина досліджень здійснюється у межах спеціальності “міжнародне право”. Також варто відзначити науковий доробок О.М. Козиріна [15–16], Г.П. Толстопятенка [17], – Р.О. Шепенка [18–21] у питанні фінансово-правових порівняльних досліджень.

Значний внесок у дослідженні розглядуваних питань робить Д.В. Вінницький, який очолює Євразійський науково-дослідний центр порівняльного та міжнародного фінансового права (м. Єкатеринбург, Росія).

Важливим кроком у розвитку міжнародного фінансового права також можна вважати діяльність Науково-дослідного інституту фінансового права (м. Ірпінь, Україна) та Центру досліджень публічних фінансів і податкового права у країнах Центральної та Східної Європи (м. Білосток, Польща), під егідою якого проводяться щорічні міжнародні наукові конференції.

Є й окремі публікації, де висвітлюються міжнародні аспекти, що мають місце в тих чи інших фінансових відносинах, зокрема, у сфері фінансових і банківських послуг, публічного фінансового контролю, податкових відносин тощо. У навчальних закладах запроваджують відповідні навчальні дисципліни. Водночас очевидно, що фінансово-правових досліджень у міжнародному, а не лише у порівняльно-правовому аспекті є вкрай мало.

Раніше – у 2006 році, ми вже порушували питання порівняльно-правових досліджень у галузі фінансового права в Україні [22–23]. Примітно, що нині кількість та якість таких досліджень зростає.

Часто міжнародне фінансове право розглядається у межах міжнародного публічного та міжнародного економічного права. Примітно, що у західних країнах питання міжнародного фінансового права висвітлюються переважно у межах таких предметів, як “Бізнес та економіка”, “Міжнародна економіка”, “Міжнародні фінанси”. У цьому контексті слід згадати західних вчених, наприклад, Роберта С. Ренделла [24], Філіпа Р. Вудда [25–26], Ендрю МакНайта [27]. Ознайомлення зі змістом робіт вказаних авторів дає уявлення про міжнародне фінансове право як про правові норми, що регулюють фінансові відносини на міжнародному рівні; розглядаються питання конфлікту законів, що регулюють фінансові контракти, юрисдикції, міжнародні грошові перекази та платіжні системи. Причому під таке регулювання підпадають як приватні, так і публічні фінансові відносини. Невипадково згаданий вище Ендрю МакНайт назвав свою працю “Право міжнародних фінансів”, що більшою мірою відповідає західному баченню міжнародного фінансового права. Водночас право міжнародних фінансів може розумітися як частина міжнародного приватного та економічного права.

Колін Бемфорд у праці “Принципи міжнародного фінансового права” [28] під предметом міжнародного фінансового права розуміє певні фінансові операції, які регулюються нормами законів різних держав.

Принагідно також зазначимо, що існують також суттєві відмінності у розумінні фінансового права у пострадянських країнах (наприклад, в Україні, Російській Федерації, Казахстані) та в інших державах. Так, у радянській, пострадянській та вітчизняній фінансово-правовій науці склався вже усталений підхід до поділу фінансового права на загальну та особливу частини. Загальна частина фінансового права об’єднує норми фінансового права та фінансово-правові інститути, норми яких стосуються фінансів, фінансової системи, публічної фінансової діяльності, її методів, принципи та форм здійснення. Загальна частина включає питання предмета та методу фінансово-правового регулювання; характеристики фінансових правовідносин і фінансово-правових норм; джерел фінансового права; суб’єктів публічної фінансової діяльності; публічного фінансового контролю. Особлива частина фінансового права містить норми й інститути, що регулюють певні напрями фінансової діяльності та різні елементи фінансової системи. Вона складається з таких розділів: 1) бюджетне право, 2) податкове право; 3) правове регулювання публічних доходів; 4) правове регулювання публічних видатків; 5) правове регулювання публічного кредиту та публічного боргу; 6) правове регулювання державного страхування; 7) публічно-правові основи регулювання банківської діяльності; 8) правові основи грошового обігу; 9) правові основи валютного регулювання та валютного контролю. Структурно загальна та особлива частини можуть по-іншому викладатися вченими, але загалом є більш-

менш типовий їх поділ. У зарубіжних державах, зокрема європейських, дещо інше бачення фінансового права. У цих країнах фінансове право розглядається переважно як фінансове законодавство, при цьому інколи навіть не зважається на розмежування приватних і публічних відносин. Також інколи розглядається правове (чи фінансово-правове) регулювання чи управління публічними фінансами. Наприклад, Джоанна Бенджамін у межах фінансового права розглядає сектори фінансового ринку, страхування, комерційні банківські операції, ринки капіталу та управління активами [29].

Мета нашої статті полягає у викладенні матеріалу, який дає розуміння того, що собою являє міжнародне фінансове право або ж право міжнародних фінансів публічного характеру.

Отже, розвиток міжнародних і світових фінансових відносин, особливо після Другої світової війни, потребував їх правового регулювання. З цією метою суверенними державами створено спеціалізовані фінансові організації – Міжнародний валютний фонд, Світовий банк тощо, які і нині надають міжнародні кредити та запозичення. Як результат – формується галузь законодавства – міжнародне фінансове право, що тісно пов'язана як із внутрішнім національним фінансовим законодавством, так і з міжнародними правовими нормами, міжнародним публічним та міжнародним приватним правом.

Вченими виділяються такі групи споріднених правовідносин приватно-правового та/або публічно-правового характеру, що виникають у міжнародній фінансовій сфері:

- відносини щодо платіжно-розрахункових операцій;
- міжбанківські відносини;
- відносини між учасниками міжнародного валютного ринку;
- відносини на міжнародному ринку цінних паперів;
- кредитні відносини;
- відносини, які склались з приводу боргів;
- відносини щодо фінансової допомоги, тощо [8, с. 28].

Отже, як частина міжнародного економічного права виникає **міжнародне фінансове право** – сукупність міжнародно-правових норм, які регулюють відносини в міжнародній фінансовій системі. Інколи міжнародне фінансове право називається міжнародним валютним правом (проте таке розуміння, на нашу думку, дещо звучує предмет міжнародного фінансового права).

Предмет правовідносин у міжнародній фінансовій системі – це національні правові режими в фінансовій сфері, форми міжнародних розрахунків, стан платіжного балансу, правові режими міжнародних валютних ринків, умови конвертованості валют, кредити, боргові зобов'язання, фінансова допомога тощо [9, с. 150; 10, с. 137].

Слід розмежовувати міжнародні фінансові та міжнародні фінансово-правові відносини. Перші – це широке коло відносин, що наділені публічним і правовим характером, отже, вони охоплюють і другу групу.

Міжнародне фінансове право тісно взаємопов'язане із внутрішнім національним фінансовим правом. Адже норми останнього визначають способи приведення в дію норм міжнародного фінансового права всередині цієї держави [2, с. 23].

Норми міжнародного фінансового права виражають основні принципи міжнародного права, такі як визнання суверенітету держав, взаємне надання пільг, а також визначають використання спільних понять, зокрема, з метою оподаткування (наприклад, “територія”, “кордони”, “іноземець”) [11, с. 15].

Основними елементами системи міжнародного фінансового права як науки, на думку В.І. Лісовського, можуть бути:

- поняття міжнародного фінансового права;
- історія виникнення і розвитку міжнародного фінансового права;
- питання організації кредитних (банківських) інститутів;
- міжнародні валютні відносини;
- міжнародні угоди щодо платежів;

➤ фінансові питання в договорах про репарації та про допомогу найменш розвинутим країнам;

➤ міжнародні кредитні відносини;

➤ міжнародні угоди щодо векселів та чеків [1, с.140].

Вважаємо, що **система сучасного міжнародного фінансового права** складається із таких інститутів:

➤ *міжнародне податкове право* (стосується правового регулювання, спрямованого на уникнення подвійного оподаткування. Його норми також спрямовані на створення перешкод для ухилення від оподаткування);

➤ *міжнародне банківське право* (сюди також включаються валютні, кредитні та розрахункові відносини);

➤ *міжнародне бюджетне право* (стосується формування та використання бюджетів міжнародних організацій).

У практичному плані важливим є **способи приведення в дію норм міжнародного фінансового права** або ж те, яким чином держава на нормативно-правовому рівні забезпечує виконання взятих на себе міжнародних фінансових зобов'язань. Так, виділяють три основні способи приведення в дію норм міжнародного права (включаючи норми міжнародного фінансового права) на території держави: трансформація; рецепція; посилання.

Трансформація – це перетворення норми міжнародного фінансового права на норму внутрішньодержавного права, створення спеціального закону або іншого нормативного акта, який регулюватиме те ж саме питання, що й відповідна міжнародна норма. Такий підхід передбачений у Великобританії, Данії, Ісландії, Індії.

Рецепція визначається як відтворення без будь-яких змін та переробок норм міжнародного права у внутрішньодержавному праві. Здійснюється шляхом запозичення відповідних норм. Міжнародні угоди потребують внутрішньої ратифікації законодавчим органом держави. Цей спосіб є найбільш поширеним у світі.

Посилання – це вказівка національного нормативного акта про те, що ці відносини мають регулюватися нормою чи загальними принципами міжнародного права. У такому випадку міжнародна угода стає частиною національної правової системи з моменту її укладання. Подібний підхід є характерним для Бельгії та Нідерландів [11, с. 22].

Джерелами міжнародного фінансового права можна вважати такі:

1) міжнародні договори та угоди;

2) міжнародні звичаї;

3) акти міжнародних організацій (рішення, постанови, директиви, рекомендації);

4) судові прецеденти як міжнародних судів та арбітражів.

Міжнародний договір – це угода між двома й більше державами або іншими суб'єктами міжнародного права, що встановлює, змінює або припиняє їхні взаємні права й обов'язки. Держави, які визнають на своїй території право міжнародних договорів, ратифікують Віденську конвенцію про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р.

Для регулювання міжнародних фінансових відносин особливе значення мають, наприклад, такі міжнародні договори та угоди:

Бреттон-Вудські угоди 1944 р.

Після закінчення Другої світової війни у 1944 р. з 1 по 22 липня в США у м. Бреттон-Вудс відбулася Бреттон-Вудська конференція (офіційна назва – Валютно-фінансова конференція Організації Об'єднаних Націй (United Nations Monetary and Financial Conference)). Метою цієї конференції було врегулювання питань міжнародних валютних і фінансових відносин. Рішення, прийняті на цій конференції, називаються Бреттон-Вудською угодою. Найбільш важливими питаннями, які тоді були погоджені, такі:

1. Американський долар і де-факто британський фунт визнаються резервними валютами. Країни можуть тримати в них свої золотовалютні резерви.

2. Утворюється МВФ (розташований у м. Вашингтоні), який надає позики країнам, за умови ведення країною тієї економічної політики, котра влаштує фонд.

3. Країни-члени фонду фіксують курси своїх валют до долара (паритетний курс).

4. Валюти країн-членів фонду мають стати вільно конвертованими, тобто всі охочі зможуть їх вільно обмінювати на інші валюти.

Також було створено Світовий банк (The World bank) із місцем розташування в м. Вашингтон.

Світовий банк – це одне з найважливіших джерел фінансової і технічної допомоги, що надається країнам, які розвиваються. Його призначення полягає у боротьбі з бідністю, у допомозі людям покращувати умови свого життя і стан навколишнього середовища, надаючи їм ресурси, ділячись знаннями, сприяючи нарощуванню потенціалу та зміцненню партнерських відносин у державному та приватному секторах. Це не банк у звичному значенні цього слова, бо він складається з двох унікальних організацій розвитку, що належать 187 країнам-членам, а саме – Міжнародного банку реконструкції та розвитку і Міжнародної асоціації розвитку. Їх діяльність доповнюється роботою Міжнародної фінансової корпорації, Багатостороннього агентства з інвестиційних гарантій та Міжнародного центру з врегулювання інвестиційних спорів. Спільно ці установи надають країнам, що розвиваються, позики за низькими ставками, безвідсоткові кредити та гранти, допомагаючи їм вирішувати завдання, які стоять перед ними, зокрема, у таких сферах діяльності, як освіта, охорона здоров'я, державне управління, інфраструктура, розвиток фінансового та приватного секторів, сільське господарство, охорона навколишнього середовища та управління природними ресурсами [30].

Ямайська угода 1976 р.

У м. Кінгстоні на Ямаїці у січні 1976 р. відбулася конференція, результатом якої стало створення нової валютної системи – Ямайської валютної системи. Її визначальними рисами є те що:

– у МВФ проголошено дію СДР (Special drawing rights – спеціальні права запозичення), які були створені у 1975 р. Так, у якості резервної валюти офіційно почали використовуватися німецька марка, швейцарський франк, японська єна, а не лише американський долар. Проте доларовий стандарт фактично зберігається й донині;

– створення міжнародних ринків золота у центрах світової торгівлі;

– МВФ припинив приймати золото як оплату квот та як відсотки за кредити. Водночас золото залишається у складі офіційних золотовалютних резервів країн як високоліквідний товар;

– легалізація багатовалютних фінансових відносини;

Також є **регіональні міжнародні договори (угоди)** про створення регіональних банків розвитку. Наприклад, на договірних засадах створені Міжамериканський банк розвитку, Азіатський банк розвитку, Африканський банк розвитку, Ісламський банк розвитку, Європейський банк реконструкції й розвитку

Для регулювання міжнародних розрахункових відносин важливе значення мають, наприклад, **Женевська конвенція 1930 р.** про перевідні та прості векселі); **Уніфіковані правила і звичаї Міжнародної торговельної палати для документарних акредитивів у редакції 1993 р.**

У міжнародних податкових правовідносинах особливого значення набувають **угоди про уникнення (усунення) подвійного оподаткування.**

Міжнародні звичаї – це нормативно-закріплені або незакріплені (неписані) правила організації і здійснення міжнародних, у тому числі фінансових відносин.

Рекомендації та рішення міжнародних організацій, перш за все міжнародних фінансових організацій також є джерелами міжнародного фінансового права. Як приклад можна навести **директиви ЄС**, що стосуються фінансових питань:

Стосовно регулювання ринків фінансових послуг:

1. Рекомендація Європейської комісії від 30 квітня 2009 № 2009/384 щодо політики заохочення працівників у секторі фінансових послуг.

2. Директива Ради 85/611/ЕЕС від 20 грудня 1985 року щодо узгодження законів, підзаконних та адміністративних положень, що стосуються інститутів спільного (колективного) інвестування в цінні папери, що підлягають обігу (ІСІ).

3. Директива 95/26/ЕС Європейського Парламенту та Ради від 29 червня 1995 року, яка спрямована на посилення пруденційного контролю.

4. Директива 2002/65/ЕС Європейського Парламенту та Ради від 23 вересня 2002 року про дистанційний маркетинг споживчих фінансових послуг.

5. Директива 2002/87/ЕС Європейського Парламенту та Ради від 16 грудня 2002 року про здійснення додаткового нагляду за кредитними установами, страховими компаніями та інвестиційними фірмами, що входять до фінансового конгломерату.

6. Директива 2004/39/ЕС Європейського Парламенту та Ради від 21 квітня 2004 року про ринки фінансових послуг.

7. Директива 2007/44/ЕС Європейського Парламенту та Ради від 5 січня 2007 року стосовно процедурних правил та критеріїв розсудливої оцінки придбань та збільшення часток участі у фінансовому секторі.

8. Директива 2008/48/ЕС Європейського Парламенту та Ради від 23 квітня 2008 року про кредитні угоди для споживачів.

9. Директива 2009/110/ЄЕС Європейського Парламенту та Ради від 16 вересня 2009 року щодо започаткування діяльності та її ведення установами, які проводять електронні розрахунки та пруденційного нагляду за ними.

Стосовно страхування (загальні питання, страхові компанії, види страхування, перестраховування, посередництво у страхуванні):

1. Директива 2009/138/ЕС Solvency II Європейського Парламенту та Ради від 25 листопада 2009 року.

2. Директива Ради 78/473/ЕЕС від 30 травня 1978 року щодо узгодження законів, підзаконних та адміністративних положень стосовно співстрахування у Співтоваристві.

3. Директива Ради 87/344/ЕЕС від 22 червня 1987 року щодо узгодження законів, постанов та адміністративних положень стосовно страхування судових витрат.

4. Директива Ради 91/674/ЕЕС від 19 грудня 1991 року щодо річних звітів та консолідованих звітів страхових компаній.

5. Директива 98/78/ЄЕС Європейського Парламенту та Ради від 27 жовтня 1998 року щодо додаткового нагляду за страховими компаніями в страховій групі.

6. Директива 2001/17/ЄЕС Європейського Парламенту та Ради від 19 березня 2001 року стосовно заходів щодо відновлення платоспроможності та ліквідації страхових компаній.

7. Директива 2002/83/ЕС Європейського Парламенту та Ради від 5 листопада 2002 року про страхування життя.

8. Перша Директива Ради 73/239/ЄЕС щодо узгодження законів, підзаконних та адміністративних положень стосовно започаткування та ведення діяльності з прямого страхування, іншого, ніж страхування життя.

9. Директива 73/240/ЄЕС Ради Європейських співтовариств щодо скасування обмежень свободи підприємництва в сфері прямого страхування, іншого, ніж страхування життя від 24 липня 1973 року.

10. Директива 2002/92/ЕС Європейського парламенту та Ради від 9 грудня 2002 року про посередництво у страхуванні.

11. Директива Ради 64/225/ЄЕС від 25 лютого 1964 року щодо скасування обмежень на свободу здійснення підприємницької діяльності і свободу надання послуг у сфері перестраховування і ретроцесії.

12. Директива 2009/103/ЄС Європейського Парламенту та Ради щодо обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів від 16 вересня 2009 року.

Стосовно кредитних установ:

1. Директива 2001/24/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 4 квітня 2001 року стосовно заходів щодо відновлення платоспроможності та ліквідації кредитних установ.

2. Директива 2006/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 14 червня 2006 року про започаткування та здійснення діяльності кредитних установ.

3. Директива 2003/41/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 03 червня 2003 року про діяльність та нагляд за установами професійного пенсійного забезпечення.

Розглянувши основні питання щодо розуміння міжнародного фінансового права та його джерел, відзначимо, що його розуміння потребує певного уточнення. Слід враховувати те, що його норми регулюють відносини, пов'язані із міжнародними фінансами, які мають публічно-правову природу. У контексті цього синонімами поняття “міжнародне фінансове право” можуть бути “правове регулювання міжнародних публічних фінансів” та “публічно-правове регулювання міжнародних фінансових відносин”. На наш погляд, не зовсім правильно стверджувати про існування міжнародного фінансового права як підгалузі фінансового права. Адже це означатиме виокремлення всього зарубіжного з усіх інститутів і підгалузей фінансового права, що є абсолютно невиправданим. Так, правове регулювання публічного фінансового контролю не можна розглядати у відриві від положень Лімської декларації; правове регулювання податкових відносин – відокремлено від угод і договорів про уникнення подвійного оподаткування. Очевидно, що існує галузь законодавства – міжнародне фінансове право, а отже, створювати штучну нову підгалузь права навряд чи є практично доцільним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лисовский В.И. Международное торговое и финансовое право : Учеб. пос. / В.И. Лисовский. – М. : Высш. шк., 1974. – 215 с.
2. Ровинский Е.А. К вопросу о предмете международного финансового права / Е.А. Ровинский // Труды ВЮЗИ. – Т. 9. – М., 1967. – С. 3–33.
3. Ровинский Е.А. Международные финансовые отношения и их правовое регулирование / Е.А. Ровинский // Советское государство и право. – 1965. – № 2. – С. 60–68.
4. Назаренко А.Т. О нормах правового регулирования международных финансовых отношений / А.Т. Назаренко // Труды ВЮЗИ. – Т. 19. – М., 1971. – С. 156–182.
5. Куфакова Н.А. Финансовое право развивающихся стран : Учеб. пос. / Н.А. Куфакова. – М. : Изд. УДН, 1988. – 76 с.
6. Петрова Г.В. Международное финансовое право : Учебник / Г.В. Петрова. – М. : Издательство Юрайт ; ИД Юрайт, 2011. – 457 с.
7. Шумилов Ю.В. Эволюция международного финансового права в свете глобального финансово-экономического кризиса 2008–2010 гг. [Текст] : Дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Ю.В. Шумилов. – М., 2010. – 229 с.
8. Шумилов В.М. Международное финансовое право : Учебник / В.М. Шумилов. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва : “Международ. отношения”, 2002. – 328 с.
9. Шумилов В.М. Международное экономическое право в эпоху глобализации / В.М. Шумилов – М. : Международные отношения, 2003. – 272 с.
10. Шумилов В.М. Некоторые вопросы теории и практики (международное экономическое право) / В.М. Шумилов // Московский журнал международного права. – 2000. – № 3. – С. 137–161.
11. Лазерник Л.Л. Міжнародне фінансове право : Навч. посіб. / Л.Л. Лазерник. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 312 с.
12. Остроухов Б.А. Суверенитет государств в международном финансовом праве (проблемы реализации суверенных прав и международного правосудия) [Текст] : Дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Б.А. Остроухов. – М., 2011. – 230 с.
13. Отдельные финансово-правовые институты зарубежных стран : Учеб. пособие / Отв. ред. В.А. Белов. – М. : РУДН, 2009. – 426 с.

14. Белов В.А. Финансово-правовые институты зарубежных стран : Учеб. пос. / В.А. Белов, М.М. Прошунин ; отв. ред. В.А. Белов. – М. : ИНФРА-М, РИОР, 2012. – 304 с.
15. Козырин А.Н. Финансовое право и управление публичными финансами в зарубежных странах / А.Н. Козырин. – М. : ЦППИ, 2009. – 182 с.
16. Финансовое право зарубежных стран : Исследования ; Рефераты ; Законодательные акты / Государственный университет – Высшая школа экономики ; кафедра финансового права ; ред. колл. : А.Н. Козырин (гл. ред.) и др. – М. : Готика, 2005. – 444 с.
17. Толстопятенко Г.П. Европейское налоговое право : Сравнительно-правовое исследование / Г.П. Толстопятенко. – М. : Издательство НОРМА, 2001. – 301 с.
18. Шепенко Р.А. Налоговое право Китая : взимание и ответственность / Р.А. Шепенко. – М. : Волтерс Клувер, 2005. – 480 с.
19. Шепенко Р.А. Налоговое право Китая : источники и субъекты / Р.А. Шепенко. – М. : Статут, 2004. – 414 с.
20. Шепенко Р.А. Международные налоговые правила. Ч. 2 / Р.А. Шепенко. – М. : Юрлитинформ, 2012. – 528 с.
21. Шепенко Р.А. Международные налоговые правила. Ч. 1. / Р.А. Шепенко. – М. : Юрлитинформ, 2012. – 512 с.
22. Музика О.А. Порівняльно-правові дослідження у галузі фінансового права в Україні : окремі проблеми / О.А. Музика // Порівняльне правознавство на пострадянському просторі : сучасний стан і перспективи розвитку : Зб. наук. статей / За ред. Ю.С. Шемшученка, О.В. Кресіна ; упор. О.В. Кресін, О.М. Редькіна, за участю К.О. Черніченка. – К. : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського, Київський університет права НАН України, 2006. – С. 318–323.
23. Музика О.А. Про порівняльні фінансово-правові дослідження в Україні / Н.Л. Губерська, О.А. Музика // Держава і право : Збірник наукових праць. Юридичні та політичні науки. Вип. 34. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2006. – С. 323–329.
24. Rendell Robert S. International financial law. Volume 2. Ed. 2. / Robert S. Rendell.– London : Euromoney Publications, 1983. – 636 p.
25. Philip R. Wood. Law and practice of international finance / Philip R. Wood. – London : Sweet & Maxwell, 2008. – 600 p.
26. Philip R. Wood. Comparative financial law. Law and Practice of International Finance Series, Law and Practice of International Finance Series/ Philip R. Wood. – London : Sweet & Maxwell, Limited, 1995. – 415 p.
27. McKnight Andrew. The Law of International Finance / Andrew McKnight. – Oxford Usa Trade, 2008. – 1125 p.
28. Bamford Colin. Principles of International Financial Law / Colin Bamford. – London : Oxford University Press, 2011. – 364 p.
29. Benjamin Joanna. Financial law / Joanna Benjamin. – London : Oxford University Press, Incorporated, 2007. – 654 p.
30. Офіційний веб-сайт Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTRUSSIANHOME/EXTRUSSABOUTUS/0,,contentMDK:21042065~menuPK:2872012~pagePK:50004410~piPK:36602~theSitePK:2871872,00.html>.

Отримано 18.04.2013